

DİN & FELSEFE

A R A Ş T I R M A L A R I

Religion and Philosophical Research

E-ISSN: 2667-6583

Aralık | December 2023

Cilt | Volume: 6 – Sayı: 2 | Number: 2

TAHA ABDURRAHMAN, *LANGUAGE MATTERS: A DIALOGUE ON LANGUAGE & LOGIC*. ABU DHABI, 1. BASIM, 2010

Abdulsamet ŞENTÜRK

emirberfedailer@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0007-2176-9811>

Makale Türü | Type of Article: Kitabiyat | Book Review

Başvuru Tarihi | Date Received: 11.11.2023

Kabul Tarihi | Date Accepted: 22.11.2023

Atıf | Cite As

Şentürk, Abdulsamet. "Taha Abdurrahman, Language Matters: A Dialogue on Language & Logic. Abu Dhabi, 1. Basım, 2010". *Din ve Felsefe Araştırmaları* 6/2 (Aralık 2023): 117-124.

İntihal | Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via plagiarism software.

Etik Beyanı | Ethical Statement

Bu makalenin yazarı/yazarları, hakemleri ve dergi editör grubu Din ve Felsefe Araştırmaları dergisinin Etik Kurallarına uyduklarını kabul eder.

The author/authors, referees, and journal editorial group acknowledge that they adhere to the Code of Ethics for the journal of Religion and Philosophical Research.

TAHA ABDURRAHMAN, LANGUAGE MATTERS: A DIALOGUE ON LANGUAGE & LOGIC. ABU DHABI, 1. BASIM, 2010

Abdulsamet ŞENTÜRK

1. Eserin Yapısı ve Konusu

Söyleşi¹ esnasında sorulan sorular dört bölüme ayrılarak bir araya getirilmiştir;

- Dil ve Mantık Üzerine Bir Söyleşi
- Dil Bilim Üzerine Sorular
- Mantık Üzerine Sorular
- Felsefe Üzerine Sorular

Bölümlerden de anlaşılacağı üzere eser, dil, mantık, dil bilim ve felsefe hakkında yöneltilen sorular ve Taha Abdurrahman'ın bunlara verdiği cevaplardan oluşmaktadır. Abdurrahman, her ne kadar bunlar kimileri tarafından klişeleşmiş hatalı tespitler olarak görülsede² analitik geleneğin felsefe yapma biçimini benimsediği düşünülmektedir. Yani o, teknik organizasyonları önceleyen,³ dilde sadeliği ve sistematikliği tercih eden, mantığın araçlarını kullanan, kullandığı kavramlarda netlik ve kesinliği hedefleyen tanımlar sunan bir tarzda soruları ele almaktadır. Modern dil bilim ve modern mantığa yaptığı atıfların yanı sıra İslâm düşünce tarihi içerisinde müstakil birer çalışma alanı olan kelâm ve fıkıh usulüne sık sık göndermelerde bulunmaktadır. Ayrıca modern dil bilim-Arap dil bilimi, modern mantıklar⁴-klasik mantık, doğal dil-kurallı dil gibi karşılaştırmalar üzerinden mezkûr bilim dalları arasındaki bağları ve farkları ortaya koymaya çalışmaktadır. Ayrıca söyleşinin 4. Bölümünde fenomenoloji betimlemesi üzerinden, örtük olarak, analitik

¹ Söyleşinin Türkçe ve Arapça çevirisi için bkz. Taha Abdurrahman, *Dilsiz Olmaz: Dil ve Mantık Üzerine Bir Söyleşi*, çev. Kürşad Atalar (İstanbul: Pınar Yayınları, 2022); Taha 'Abdurrahmân, *Suâ 'lû'l-lügati ve mantıq* (Abu Dhabi: Mue'ssetü t̄aba, 2010).

² Simon Critchley, *Continental Philosophy: Very Short Introductions* (New York: Oxford University Press, 2001), 34.

³ Kategorik organizasyon ve şematik anlatımın, Abdurrahman'ın üslubuna derinden yerleştiği söylenebilir. Nitekim o "*Ruhu'l-Hadâse, el-Medhâl ilâ Te'sisi'l-Hadâseti'l-İslamiyye*" isimli kitabı başta olmak üzere diğer pek çok metninde konuları bu minvalde tartışmaktadır. Örneğin o, modernitenin ruhunun taşıdığı temel normları önce olgunluk, kritik ve kapsam ilkesi olarak üçe ayırır. Ardından ilkini özgünlük ve özgürlük, ikincisini akılcılık ve tefrik, üçüncüsünü ise genişletme ve genelleme olarak atomize eder. Yine bir erke bağlı olma ya da teslimiyet konforunun getirdiği bağımlılık durumunu gelenekçi, kopyalamacı ve araçsal bağımlılık olarak kategorize eder. Mezkûr eserin ilk bölümünde ele aldığı her kavram ve olguyu analiz edip akabinde uygun kategoriye yerleştirmektedir. Bu açıdan onun problemleri ele alış biçimi mantıksal atomcu geleneği anımsatmaktadır. Bkz. Taha Abdurrahman, *Ruhu'l-Hadâse, el-Medhâl ilâ Te'sisi'l-Hadâseti'l-İslamiyye* (Fas: elMerkezu's-Sekâfi el-Arabî, 2006).

⁴ Kiplik, matematiksel ya da modal mantık gibi.

ve kitasal felsefe yapma tarzları arasında var olduğu düşünülen ayrıma dair bir ima olduğu düşünülebilir.

Söyleşi soru-cevap şeklinde yürütülmesine rağmen daha çok bir mülakat ya da röportaj havası sezilenmektedir. Çünkü soruyu soran aldığı cevaplar karşısında herhangi bir açıklama, öneri, tavsiye, eleştiri veyahut yorum yaparak geri dönütte bulunmamaktadır. Ayrıca Abdurrahman'ın mevcut potansiyeli, yaşı ve hâlihazırdaki ders videoları göz önünde bulundurulduğunda söyleşinin spontane akışı içinde sorulan sorulara bu denli sistematik cevaplar verme ihtimalinin düşük olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla yapılan söyleşinin daha sonra Abdurrahman, asistanı ya da editör tarafından dakik bir düzenlemeye tabi tutulduğu çıkarsanabilir.

Taha Abdurrahman söyleşi esnasında tarihî verilere dayanmakla birlikte kendi görüşlerini ve pozisyonunu açıkça ifade etmekten geri durmamaktadır. Özellikle diğer eserlerinde de sık sık rastlanacak Câbirî ve Arkoun eleştirileri burada da devam etmektedir.⁵ O bu eleştirilerin keyfi, gelişi güzel ya da hamasi olmadığını, bütünüyle metodolojik temellere dayanan mantıksal eleştiriler olduğunu vurgulamaktadır.⁶ Abdurrahman, kendi felsefesinin temelini oluşturduğunu ifade ettiği dil bilim ve mantığın, İslâmî geleneğin temelindeki iki ana problem olduğunu düşünmektedir.⁷ Gelecekte yapacağı çalışmalar hususuna gelince Abdurrahman, Tasavvuf alanına göz kırpmaktadır. Eserin genel yapısı ve konusu kabaca bu şekildedir.

2. Söyleşiye Konu Olan Üç Bölümün Analizi

2.1. Dil ve Mantık Üzerine Bir Söyleşi

İlk bölümde tek soru sorulmaktadır. Bölümün adı “*Dil ve Mantık Üzerine Bir Söyleşi*” olsa da burada dil bilimin ya da mantığın problemleri değil, Taha Abdurrahman'ın şahsî akademik serüveni, kültürel birikimini nasıl elde ettiği ve gelecekte dil bilim ve mantık özelinde yapacağı çalışmalarının konusu ve amacına dönük daha özel bir soru yöneltilmiştir.⁸ Bu doğrultuda Abdurrahman, öncelikle kalkıştığı işin bir takım riskler içerdiğini ve cesaret gerektirdiğini vurgulamış, akabinde vazifesinin genelde Arap-İslâm geleneğini özelde ise bu gelenek içerisindeki bilimsel metodolojileri incelemek olduğunu öne sürmüştür. Binaenaleyh aynı vazifeyi üstlenenlerin ve bu meseleleri ele alanların takip ettikleri bilimsel yöntemin iki açıdan eksik ve hatalı olduğunu düşünür. Bunlardan ilki;

⁵ Taha Abdurrahman, *Language Matters: A Dialogue on Language and Logic* (Abu Dhabi: Tabah Foundation, 2010), 26.

⁶ Abdurrahman, *Language Matters: A Dialogue on Language and Logic*, 26.

⁷ Abdurrahman, *Language Matters: A Dialogue on Language and Logic*, 27.

⁸ Abdurrahman, *Language Matters: A Dialogue on Language and Logic*, 1; ‘Abdurrahmân, *Suâ'lü'l-lügati ve mantık*, 1. “Dr Taha Abderrahman, tell us about your intellectual project, the stages that you have traversed, and the ground you have covered. Discuss also the horizons and outlook of future research in the study of logic and linguistics.”

دكتور طه عبد الرحمن حدثنا عن مشروعك العلمي، والمراحل التي اجتزتها في سبيل إنجازه، وأفاق البحث المستقبلي في موضوع “الدراسات المنطقية واللغوية”

1. Bu metodolojiler mevsul değil, menkul metodolojilerdir.⁹

Abdurrahman bu metotlara dair yaptığı eleştiriyi iki açıdan şerh eder:

- a. Metodolojiler, nakledildikleri alanla aynı epistemik parametrelere ve değer yargılarına sahip olmayan düşünce okullarından nakledilmiştir. Ayrıca menkul metodolojiler kritik edilmeden alınmıştır.
- b. Menkul metodolojiler, İslâm düşünce geleneğinin ana yapısının izin vermemesi ve kapsayıcı olmaması nedeniyle geleneği besleyemezler. Ayrıca onun köklerine nüfuz edecek ve baştan uca değiştirecek nedensel unsurlardan yoksundur.

Her ne kadar ilk eleştiriden çıkarsanabilecek olsa da Abdurrahman'ın bilimsel yöntemlere dair ikinci eleştirisi;

2. Menkul metodolojiler geleneğe yabancıdır ve onu tamamlayacak özelliklere sahip değildir.

Abdurrahman'ın enformasyon transferinde gözetilmesi gereken ilkelere dair tüm değerlendirmelerinin temelinde yer alan bu eleştirisi de üç açıdan gerekçelendirilir:

- a. Menkul metodolojiler, yazılı metinlere uygulanacaktır. Dolayısıyla bu yazılı metinlerin anlamı söz konusu olduğunda dilbilimsel ve mantıksal ihtiyaçlar ortaya çıkacaktır. O hâlde menkul metodolojilerin bu ihtiyaçları karşılaması gerekir. Ancak onlar genel olarak bu yazılı metinlerin ihtiyaçlarını karşılayamazlar. Çünkü tıpkı tarihsel, sosyal, siyasî olaylara uygulandıkları gibi araştırma konusunu nesneleştirmeyi ve konuya dışardan yaklaşmayı talep edeceklerdir.
- b. Metodolojilerin uygulama alanı belirlenip İslâmî metinlere uygulandıklarında, geleneğin mantığının araçlarını ve diyalektiği nasıl kullandığını atladıkları için, İslâmî metinleri analiz etmenin gerektirdiği mantıksal ihtiyaçları karşılayamadıkları ortaya çıkar.
- c. Menkul metodolojiler, bütün yöntemsel, kuramsal ve mantıksal eğitimlerin bir kenara bırakılabileceği yanılısamasının oluşmasına neden olabilir. Bu da bir analitik araştırmada benzerlik, tekrar, gereksiz genellemeler, yersiz konuların karmaşık bir şekilde ele alınması gibi yöntem hatalarına sebep olabilir.

Abdurrahman bu eleştirileri yaparken özellikle çoğu zaman ithal edilmiş, dışardan alınmış, uygunluk gözetilmeksizin ve kritik edilmeksizin içeriye dahil edilmiş anlamına gelen *menkul* ifadesini kullanmaktadır. Yani Abdurrahman, bir şeylerin uygunluk şartları aranmaksızın İslâm düşüncesine zerk edilmesine karşıdır. Bunun

⁹ Abdurrahman, *Language Matters: A Dialogue on Language and Logic*, 1-2. "There are methodologies that are imported (manqūlah) and not authentically connected to the tradition (mawşūlah)" Abdurrahman, mevkul ve mevsul kavramlarına özel anlamlar yüklemiş ve birçok eserinde bu kavramlardan hareketle problemleri ele almıştır. Bk. Taha Abdurrahman, *Ruhu'l-Hadâse, el-Medhâl ilâ Te'sisi'l-Hadâseti'l-İslamiyye* (Fas: elMerkezu's-Sekâfi el-Arabî, 2006); Taha Abdurrahman, *Fî Usûli'l-hivar ve tecdîdi 'ilmi'l-keîâm* (Lübnan: elMerkezu's-sekâfiyyu'l-'arabî, ts.).

için menkul olanın asli mekânından bahsederken genelde “onlar” ifadesini kullanmaktadır:

“...Ancak bu işin üstesinden gelirken aynı zamanda bizimle *onlar* arasındaki tarihsel farkı ve mesafeyi de aklımızda tutuyoruz”.¹⁰

Düşünür, menkul edilmiş olanın aslî mekânında kullanılan modern mantık ve dil bilimden yararlanmak istemektedir. O menkul olana bizatihi karşı değildir. Nakletmeden önce nakledilmeye namzet olanda uygunluk şartları aranmamasını eleştirir. Hatta İslâm düşüncesine yöneltilen eleştirel argümanların, tezlerin ve analizlerin çerçevesini ve temelini oluşturan modern mantık ve dil bilimin kesinlikle tedris edilmesi gerektiğini vurgular. Bu, “*Fî Usûli'l-hivar ve tecdîdi 'ilmi'l-keâm*” isimli eserinde oldukça net görülebilir. Mezkûr eserde Abdurrahman, tıpkı Frege, Viyana Çevresi, Wittgenstein ve hatta Plantinga gibi sembolik mantığın ve dil bilimin tüm imkanlarından yararlanmaya çalışmaktadır. Ayrıca ilgili eserin hemen başında sembolik mantığın sembollerinin Arapça nasıl ifade edildiğine dair bir yönerge eklemiştir.¹¹

2.1. Mantık Üzerine Sorular

Bu bölümde Taha Abdurrahman’a kurallı ve doğal dil, modal önermeler ve kiplik mantığı ve mantığın araçlarının İslâm düşünce geleneğinde ortaya çıkan bilim dallarında kullanılmasının meşruiyetiyle ilgili üç soru yöneltiliyor. Abdurrahman, tam bir analitik filozof gibi kullanacağı kavramları, yani kurallı dil ve doğal dilden kastının ne olduğunu sistemli bir şekilde açıklıyor. Akabinde Abdurrahman, İslâm felsefesi, kelâm, İslâm hukuku ve Arap dil bilimin mantık ve diyalektik bilgisiyle örülü olduğunun ve hatta iyi derecede mantık ve dil bilgisi bilmeden ilgili alanların metinlerine nüfuz edilemeyeceğinin, bir kez daha, altını çizmektedir. Ona göre bu tarihsel gerçeklikten yola çıkılması, geleneğin sistematik analizinde modern mantığın kullanılmasının meşruluğunu göstermek için şarttır. O, kendi bilimsel ve düşünsel geleneğinin gidimli düşünceyi kullandığını ve argümantasyon tekniğini tercih ettiğini iddia eder.¹² Ayrıca gelenek içerisinde yapılmış münazaraların üretilen argümanların sınanmasında iyi bir sınama alanı sunmasını, diyalektik düşüncenin geleneğin özünü oluşturduğunu gerekçelendirirken kullanır.¹³ Binaenaleyh modern mantığı kullanmanın getirilerini sırasıyla sayar:

- a) Araştırma nesnesi hakkında genelleyci yargılarda bulunmaktan sakındırır.
- b) Araştırılan düşünce geleneğinin anlamlı sınırlarını tespit etme, gerekçelendirme, doğruluğunu kanıtlamada izlenecek usulü öğretir.

¹⁰ Abdurrahman, *Language Matters: A Dialogue on Language and Logic*, 3. “We engage in this, however, while simultaneously bearing in mind the historical difference and distance that exist between us and *them*” (Vurgular bana aittir).

¹¹ Abdurrahman, *Fî Usûli'l-hivar ve tecdîdi 'ilmi'l-keâm*, 15-18.

¹² Abdurrahman, *Language Matters: A Dialogue on Language and Logic*, 19-20.

¹³ Abdurrahman, çağdaş metodolojik yaklaşımlardan biri olan argüman analizini

c) En basit anlamıyla araştırmacı, mantığın yöntemlerini kullanırken elde ettiği birikim sayesinde entelektüel anlamda eğitilir.

2.2. Felsefe Üzerine Sorular

En fazla sorunun olduğu bölümdür. Bu bölümde sorular, fenomenoloji, Dekartçı akılcılık, bilginin tarihselliği, Muhammed Âbid Câbirî ve Muhammed Arkoun'a yönelik eleştiriler, Aristocu meşşâî geleneğinin reddi, kelâm ve İslâm hukuk usulünün ilkelerinin niçin burhan metodu yerine geçmesi gerektiği, Mustafa Abdurrezzak, Arap ve Batı düşüncesindeki din ve kutsal kitap eleştirilerinin değerlendirilmesi, selefi düşüncenin tasavvuf eleştirisinin eleştirisi vb. meseleler üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Abdurrahman, günümüz Arap araştırmacılarının mantık ve dil bilimden yeteri kadar yararlanmamasının bazı sebepleri olduğunu düşünür. Bunlar;

- Her birinin yönetsel bir tercih olan ve mantık açısından birbirinden daha üstün olmayan tarihsel, sosyolojik ve politik metodolojilere saplanmış olması.
- Mağrip coğrafyası¹⁴ başta olmak üzere yapılan araştırmalarda Fransızca eserlerle yetinmek.¹⁵
- Arap filozofların yeterince mantık ve dil bilgisi öğrenmeyi gerekli görmemeleri.

Bu açıklamaların ardından Abdurrahman Dekartçı akılcılığa radikal bir bağlılık gösteren Taha Hüseyin'e¹⁶ işaret etmek suretiyle Dekartçı akılcılığın dünü ve bugününü el almaktadır. O, bir başka soruda ise Câbirî ve Arkoun'a yönelik eleştirilerinin bir kan davasına veya şahsi bir husumete değil, yöntembilim ilkelerine dayandığını söyler. Onlarda gördüğü iki sorunu yani mantıksal ve dil bilimsel sorunu "*Fî Usûli'l-hivar ve tecdîdi 'ilmi'l-keâm*" isimli eserinde ele alarak İslâm düşünce geleneğinde diyalektiğin metodolojisine yer verdiğini ifade eder. Onların yöntemlerinde mantıksal çelişkiler olduğunu ve kendisinin bunları kanıtladığını iddia eder. O, Câbirî'nin 'burhân'la ilgilenme iddiası taşırken 'beyan'la ilgilendiğini; Arkoun'un ise rasyonelleştiremeyen bir yöntemle rasyonelleşme iddiasında olduğunu ileri sürer. Abdurrahman, Câbirî ve Arkoun'un ikna gücü düşük bu yöntemleri istemeyerek kullandıysa haksız ayrımlar yaptıklarını, şayet bilinçli bir tercih söz konusuysa da mugalataya düştüklerini düşünmektedir.

Bir başka bağlamda Abdurrahman, Aristocu meşşâî geleneğin karşısında olduğunu beyan eder. Bunu ötekenden alınan, yani menkul şeylerin dil bilimsel ve mantıksal ihtiyaçları karşılayamayacağına dayandırarak gerekçelendirmektedir. Ancak kelâmî ve usûlî geleneğin dil bilim ve mantığın araçlarını hem yönetsel hem de menkul şeyleri değerlendirirken kullandığını iddia eder. Menkul şeylerin içeriğini

¹⁴ Tunus, Cezayir, Fas, Batı Sahra ve bazı kaynaklara göre Libya'yı da içeren kuzey batı Afrika bölgesi.

¹⁵ Ona göre Fransızca eserlerde sık rastlanan iki durum vardır. İlki, onlara tarihselci ruhun hâkim olması, ikincisi ise eserlerin genellikle filolojik bir yönelimle kaleme alınmış olmasıdır. Abdurrahman, *Language Matters: A Dialogue on Language and Logic*, 20-21.

¹⁶ Taha Hüseyin, "*Cahiliye Şiiri Üzerine*" adlı çalışmasının girişinde kendisinin Dekartçı metodik şüphe yöntemini kullanacağını ve hangi adımları takip ederek bu yöntemi uygulamaya geçireceğini serimler.

ve formunu kendisine uygun hale getirmek için bu iki bilimi merkeze koyduklarını öne sürer. Abdurrahman, kelâmî ve usûlî geleneğin bu tavrının nakledilene ihanet değil, filozofların tutumundan daha üstün bir bilgi ve bilinçlilik düzeyine sahip olmanın bir göstergesi olduğu kanaatini açıkça söyler. Onların diyalektik akıl yürütme ve tartışmada, ayrıca tanıtlayıcı akıl yürütme hususunda filozofların erişemedikleri seviyelere ulaştıklarını düşünmektedir.

Eserin ana yapısı ve içeriği yukarıda ifade edildiği gibidir. Abdurrahman, İslâm düşünce dünyasına bazı tekliflerde bulunmaktadır. Aklın İslâmîleşmesini değil, İslâm düşüncesinin yeniden baştan uca ele alınması için uygun bir metodoloji geliştirilmesi gerektiğini ve bu metodolojinin de modern mantık ve dil bilime dayandırılması gerektiğini düşünmektedir. Türkiye özelinde öncelikle Mehmet Görmez'in Taha Abdurrahman konusunda yaptığı çalışmalar takdire şayandır. Keza düşünür hakkında yazdığı kitap ve değerlendirmeleriyle Yavuz Köktaş da anılmaya değerdir. Yine Türkiye özelinde Abdurrahman hakkında üç yüksek lisans tezi yazılmıştır.¹⁷ Abdurrahman'ın dil bilim ve modern mantığı kullandığı eserleri ve bu alanlar üzerinde yaptığı spesifik çalışmaların henüz Türkçeye çevrilmemiş olması göze çarpmaktadır. Her ne kadar moderniteye dair tespitlerinin yer aldığı, alt başlıklarında epistemoloji konularına yüzeysel olarak girdiği metinler Türkçeye aktarılmış olsa da ağırlıklı olarak etik merkezli yazdığı eserler çevrilmiştir. Düşünür üzerinde çalışma yapan ya da okumalar yürütenlerin genelde modern mantık özelde sembolik mantık ve dil bilime dair ön anlama problemlerinin olduğu düşünülebilir. Ayrıca Abdurrahman konulu çalışmalarda onun modernite ve batı eleştirisine dair fikirlerinin ön plana çıkarılması, ideolojik okumalara işaret ediyor gibidir. Özellikle Köktaş'ın çalışmasında, Abdurrahman'ın da tercih ettiği, analitik yazım metodu değil, kıta düşünürlerini andıran daha imajinatif ve romantik bir üslup benimsenmiştir. Aynı şekilde modernite eleştirisine ve din-ahlak, bilgi-ahlak, politika-ahlak gibi etik merkezli meseleler ele alınmıştır.

Dikkat çeken bir diğer şey ise bu eser gibi "*Bilgi Ahlaktan Ayrıldığında*" başlıklı bir söyleşisi de kitap formatında Türkçeye aktarılmıştır. Bu kısa röportajların şişirilmiş bir önsöz ve takdim yazısıyla kitaplaştırılması, diğer bazı yazarlarda olduğu gibi, Türkiye'de bir Taha Abdurrahman piyasasının oluşmaya başladığına işaret etmektedir. Ayrıca röportajda yöneltilecek bazı soruların yerinde olmadığı düşünülmektedir. Nitekim Abdurrahman, doğrudan sadece bir kere analitik olduğunu ansa da üslubu, yöntem vurgusu, argüman üretmeye teşviki, problem çözme odaklı

¹⁷ 2017 yılında "*Taha Abdurrahman'da modernite düşüncesi*" başlığıyla Muhammet Ateş, 2020 yılında "*إنكاليات العقل في الفكر العربي الإسلامي المعاصر طه عبد الرحمن أنموذجاً*" başlığıyla Hamidao Gamsore ve son olarak 2022 yılında "*Faslı Çağdaş Düşünür Taha Abdurrahman'ın Fıkıh ve Fıkıh Usûlünün Yenilenmesi Hakkındaki Görüşleri*" adlı teziyle Zakaria Boubekri, Abdurrahman'ı çalışmıştır. Ancak bu tezler incelendiğinde de görülen manzara Türkçeye yapılan çeviriler ve online dersler de aynıdır. Yani tartışmalar, Abdurrahman'ın dil bilim ve mantık temelli yaptığı metodoloji girişimleri ya da daha genel anlamda epistemoloji metinleri üzerinden değil, daha çok etik-ahlak metinleri ve konuları üzerinden yürütülmektedir. Abdurrahman'ın sembolik mantığa referansla ürettiği argümanları kullandığı ve diskürsif akıl yürütmenin hâkim olduğu metinler ne tercüme edilmiş ne de yapılan akademik çalışmalarda referans gösterilmiştir.

felsefe yapma biçimi, metafiziği içeriklendirme tarzı onun analitik geleneğe yakın olduğunu göstermektedir. Ancak 4. bölümde yöneltilen soruya şöyle başlanması: “*It seems obvious from all your statements that there is a clear commitment to the philosophy of phenomenology*”,¹⁸ yani Abdurrahman’ın fenomenoloji geleneğine yerleştirilmesi son derece ilgi çekici ve hatalıdır. Nitekim Abdurrahman da verdiği cevapla bu geleneğe ait olmadığını ifade etmektedir.

Son olarak Taha Abdurrahman’ın özellikle “*Fî Usûli’l-hivar ve tecdîdi ‘ilmi’l-keîâm*” isimli ağır argümantasyon mantığı üzerine kurulan ve dil bilim teorilerinin ustalıklarla kullanıldığı metinlerin dilimize aktarılmasını ve Abdurrahman’ın epistemolog yönüne odaklanacak çalışmaların yapılmasını temenni etmek yerinde olacaktır.

¹⁸ “*It seems obvious from all your statements that there is a clear commitment to the philosophy of phenomenology, and an explicit rejection of Cartesian rationalism and materialist philosophical movements. How would you account for the decline of this philosophy in the West in the contemporary period? Would it be possible for this philosophy to put forward a theory on the historicity of knowledge? Why is it that this philosophy has not been able to take off and become widespread in the Arab World despite the attempts by Professor Hasan Hanafi?*”, Abdurrahman, *Language Matters: A Dialogue on Language and Logic*. s. 23.